

Zápis z obhajoby disertační práce

Student:	Mgr. Pavlína Synková
Studijní program:	Filologie
Studijní obor:	Český jazyk
Název disertační práce:	„Popis staročeské apelativní deklinace (se zřetelem k automatické morfologické analýze textů ve Staročeské textové bance)“
Jazyk práce:	čeština
Jazyk obhajoby:	čeština
Školitel:	doc. RNDr. Karel Oliva, Dr.
Oponenti:	doc. RNDr. Vladimír Petkevič, CSc. doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.
Datum obhajoby:	
Místo obhajoby:	23. 6. 2017
Termín:	UK FF, nám. Jana Palacha 2, Praha 1, místnost č. 26
Členové komise:	prof. PhDr. Petr Mareš, CSc. prof. PhDr. Karel Kučera, CSc. doc. PhDr. Jiří Rejzek, Ph.D. PhDr. Alena M. Černá, Ph.D. PhDr. Robert Dittmann, Ph.D.

Přítomní: dle prezenční listiny

8:31

Předseda komise prof. Mareš zahájil obhajobu, představil sebe, přítomné členy komise, školitele a přítomného oponenta. Přítomným pak představil studentku.

8:32

Školitel doc. Oliva seznámil přítomné stručně se svým hodnocením studentčina studia a její disertační práce, které uvedl ve svém písemném vyjádření. Studentčina disertační práce podle něj představuje dílo, k němuž se budou muset vztahovat všichni, kdo se budou v budoucnu vědecky zabývat staročeskou morfologií. Doc. Oliva je jednoznačně přesvědčen, že předložená práce plně odpovídá požadavkům kladeným na disertační práce, ba dokonce je překračuje, a práci tedy doporučuje k obhajobě.

8:37

Studentka seznámila přítomné s tezemi své disertační práce. Uvedla, že cílem práce bylo popsat staročeskou apelativní deklinaci tak, aby byl tento popis využitelný pro automatickou morfologickou analýzu staročeských textů obsažených ve Staročeské textové bance. Východisky

práce byly historické mluvnice češtiny, texty Staročeské textové banky (resp. její interní verze, obsahující cca 7,6 mil. tokenů), nástroj Analýza tokenů a slovníky dostupné na portálu Vokabulář Webový. Vytvořený popis sestává ze čtyř částí: popisu deklinačních typů, popisu alternací tvarotvorného základu, popisu hláskových změn a seznamu lemmat pro generování tvarů.

8:52

Oponent doc. Vepřek seznámil přítomné s hlavními body svého posudku, v němž reagoval jednak na aspekty práce týkající se počítačového zpracování jazyka, jednak na aspekty týkající paleoohemistiky. Z prvního okruhu považuje za problematické, že je práce založena na transkripci staročeského materiálu – autorka v práci tuto problematičnost sice připouští, nicméně podle oponenta bez respektování doložené grafické podoby vůbec nelze dospět k relevantním závěrům (např. pokud jde o vokalickou kvantitu). Pokud jde o okruh druhý, domnívá se doc. Vepřek, že předložená práce postrádá přesně formulované cíle, její přínos pro poznání stč. apelativní deklinace je malý (jde do velké míry o kompilaci, byť doplněnou o nové jevy nalezené v textové bance) a v uváděných přehledech jsou podle něj nepřesnosti a chyby. Problematické je podle oponenta též např. zahrnutí ztráty jotace po *l* do seznamu změn a její zařazení mezi hláskové změny probíhající pouze v koncovkách. Doc. Vepřek předloženou disertační práci doporučuje k obhajobě, byť s velkými výhradami. Položil studentce tyto otázky: Na jakém základě jsou vymezeny deklinační typy malé a velké? V jakém smyslu autorka považuje *i*-kmeny za centrální deklinační typ apelativ ženského rodu? Co znamená formulace, že „morfologický systém staré češtiny se od systému češtiny současné zásadním způsobem liší“?

9:02

Vzhledem k nepřítomnosti druhého oponenta doc. Petkeviče přečetl výtah z jeho posudku předseda komise prof. Mareš. Doc. Petkevič práci považuje za vynikající a jednoznačně ji doporučuje k obhajobě; v posudku položil studentce tyto otázky: Co vede autorku k tomu, že pro analýzu nevyužívá nástroje pro počítačové zpracování současné češtiny? K jakým pokrokům došlo od doby odevzdání práce v implementaci vytvořeného popisu?

9:06

Studentka reagovala na posudky oponentů a jejich otázky. Pokud jde o problematiku transkripce, uvedla, že z transkripce je třeba vycházet proto, že má popis sloužit k analýze již existující textové banky, v níž jsou texty transkribovány; zkušenosti ze všech diachronních korpusů na světě přitom ukazují, že standardizace pravopisu je nutná. Výzkumník pracující s korpusem musí být poučen o jeho možnostech a mezích: při výzkumu fonologie nelze na transkribovaný korpus spoléhat, při jiných výzkumných tématech (např. slovosledu) ovšem ano. Pokud jde o kvantitu, autorka ve všech příslušných pasážích na problém její rekonstruovanosti upozorňuje; vzhledem k tomu, že v textech staročeské textové banky je kvantita značena, není možné ji z popisu vynechat.

K připomínce týkající se absence jasně vymezených cílů a závěrů autorka uvedla, že cíl je zřetelně popsán v prvním odstavci práce a v jejím abstraktu, závěrem je pak předložený seznam pro generování tvarů, který představuje syntézu práce.

K údajnému malému badatelskému přínosu studentka uvedla, že na rozdíl od dosavadních mluvnic její práce systematicky aplikuje výklad na všechny apelativní lexémy, explicitně popisuje faktory přispívající k diferenciaci jednotlivých vzorů, detailně popisuje např. vzájemné ovlivňování ženských *i*-kmenů a *ja*-kmenů a v neposlední řadě poskytuje statistiky pro velké množství jevů. Navíc její práce přispěla k opravě řady editorských chyb v textech textové banky. Chyby a nedůslednosti, které oponent práci vytýká, jsou podle studentky způsobeny nenáležitým čtením příslušných tabulek. Se ztrátou jotace po *l* se počítá proto, aby bylo možné zohlednit společný původ koncovek po *l* s koncovkami obsahujícími k roku 1300 hlásku *ě*.

Malé a velké deklinační typy studentka rozlišovala na základě počtu lemmat v těchto typech a na základě jejich pravidelnosti. Centrálnost *i*-kmenů v ženském rodě byla konstatována na základě počtu zastoupených lemmat. Zásadní odlišností stč. systému studentka míní např. přítomnost duálových tvarů, jiných deklinačních typů či jinou distribuci koncovek, připustila však, že užití výrazu „zásadní“ může být chápáno jako sporné.

K posudku doc. Petkeviče studentka uvedla, že rozhodnutí nevyužít nástroje pro současnou češtinu nebylo rozhodnutím jejím, nicméně všechny dosavadní pokusy o využití těchto nástrojů ukazují, že i v takovém případě je třeba popsat specifika historické fáze jazyka a výsledky rozsáhle kontrolovat. Pokud jde o další vývoj prací, bylo započato generování tvarů, zahájena práce na analýze neohebných slovních druhů a od příštího roku se počítá se zahájením práce na analýze sloves.

9:30

Oponent doc. Vepřek se vyjádřil k vystoupení studentky. Uznal, že v posudku málo zdůraznil klady práce (tak, jak byla práce zadána, byla podle něj zpracována perfektně), nicméně uvedl, že má nadále jiný názor na to, jak by se mělo v paleoobohemistickém výzkumu obecně postupovat. Vzhledem k užití transkripce jsou podle něj výsledky zkreslené (kvantitu ovšem není možné analyzovat ani na základě transliterace) a není jasné, co je vlastně přínosem práce pro paleoobohemistiku.

9:34

Předseda komise zahájil diskusi.

V diskusi uvedla dr. Černá, že do značné míry souhlasí s posudkem doc. Vepřka, nicméně rozhodnutí pracovat s transkripcí považuje za logické řešení (transliterace v době digitalizace ztrácí na významu). Dr. Černá je obecně skeptická k možnostem automatické analýzy staročeských textů, značkování podle jejího názoru musí probíhat ručně. Studentka podle ní projevila nesmírnou erudici a její komentáře byly pro oddělení vývoje jazyka ÚJČ velmi cenné, nicméně praktický přínos práce dr. Černá nevidí. Za problém považuje míšení lingvistické a

technické stránky analýzy. Studentka v reakci vysvětlila, že technické hledisko se uplatňuje jen v popisu hláskových změn, jinak je důsledně uplatňováno hledisko lingvistické.

Doc. Vepřek uvedl, že po ztrátě jotace po *l* si nemůžeme být jisti, že jde v těchto případech o stejnou koncovku jako v kontextech bez ztráty jotace.

Prof. Kučera uvedl, že není namístě vytýkat studentce práci s transkripcí, je-li cílem vytvořit nástroj pro analýzu transkribovaných textů. Tagovaný a lemmatizovaný korpus představuje zdroj materiálu pro lingvistický výzkum, a nelze proto očekávat, že vyřeší otázky, které dosud nedovedli uspokojivě vyřešit diachronní lingvisté.

Dr. Černá uvedla, že dosud nevíme, zda bude představený popis v praxi fungovat. Prof. Kučera reagoval, že aplikace tohoto popisu představuje triviální proces, takže nerozumí tomu, co by na něm nemělo fungovat. B. Lehečka uvedl, že na jeho aplikaci nyní pracuje O. Svoboda. Prof. Mareš připomněl, že předmětem diskuse by měla být předložená práce, nikoli její následná aplikace.

Doc. Oliva uvedl, že vzhledem k množství a kvalitě vykonané práce považuje tvrzení z posudku o malém přínosu práce za přehnaně ostré. Nepřiměřená kritičnost tohoto posudku souvisí podle něj se zcela jinou optikou, jíž se na zkoumanou problematiku dívá doc. Vepřek. Argument týkající nejisté funkčnosti není podle doc. Olivy namístě: je zřejmé, že úspěšnost analýzy nebude 100%, nicméně i nižší úspěšnost je třeba považovat za pozitivní výsledek.

9:47

Předseda komise ukončil samotnou obhajobu a komise zahájila neveřejné zasedání o klasifikaci obhajoby disertační práce.

Předseda komise seznámil studenta a přítomné s výsledkem obhajoby: Obhajoba disertační práce byla klasifikována: prospěla.

Zapisovatel: Jiří Pergler

Jméno a podpis předsedy komise:
Prof. PhDr. Petr Mareš, CSc.